

Denizli alışmaları: Birikim ve Yol Haritası, (Ed. Yasemin Beyazıt, Nobel Bilimsel Eserler, 2021)

Muhammed DAĞ^(*)

Kitap Değerlendirmesi (Book Review)

Geliş Tarihi: 14.04.2022

Kabul Tarihi: 30.05.2022

(^{*)}Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi TEAH, İzmir.

E-posta: dag_muhammed35@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3719-9100>

Muhammed Dağ, "Denizli alışmaları: Birikim ve Yol Haritası, (Ed. Yasemin Beyazıt, Nobel Bilimsel Eserler, 2021)," Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 14, (Mayıs 2022): 157-162
DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.107>

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Editörlüğünü Prof. Dr. Yasemin Beyazıt'ın gerçekleştirdiği *Denizli alışmaları: Birikim ve Yol Haritası* kitabı özelde Denizli kent tarih araştırmacılığı genelde Türkiye'deki yerel tarihçilik için önemli bir eserdir. Eserde Denizli ile ilgili yapılan tarih araştırmalarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bununla beraber, kitapta temelde tarih disiplini merkeze alınarak tarihin en çok ilişki kurduğu ve yardımlaştığı arkeoloji, sanat tarihi ve sosyoloji gibi alanlardan gelen Denizli'ye dair incelemeler de dhil edilmiştir. Denizli yerel tarih araştırmacıları için önemli bir kaynak niteliğindeki eser, araştırmacılara rehberlik sağladığı gibi yerel tarihyazımın metodolojik anlamda neye karşılık geldiğini somut olarak yansıtması bakımından da ayrıca değerlidir. Her Şeyden nce, Denizli kent tarihiyle ilgili araştırmaların niceliği ve niteliğine eğilen kitap, yerel tarihin kendisi kadar interdisipliner araştırmanın önemini yansıtan makaleleri de içermektedir.

Eser genel olarak dönemle ilgili literatürün nicel olarak tespiti ve bu kaynakların değerlendirilmesine yönelik nitel analizleri içeren makalelerden oluşmaktadır. Kitapta oğunluğu Denizli kent tarihi çalışmalarını içeren literatür kronolojik bir sırayla ve tematik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Çalışmada sadece Şehir, kent, ile veya kaza, sancak çalışmalarını içeren yerel tarih araştırmaları bir araya getirilmemiştir. Gerçekten de 30 makalenin bulunduğu eserde kuramsal olarak yerel tarihin metodolojisi, işlevi, gerekliliği gibi konular üzerine durulmakta, aynı zamanda arkeoloji, sanat tarihi ve sosyoloji gibi alanlardan Denizli'yi konu edinen çalışmalar da yer bulmaktadır.

Yerel Tarih ve Denizli başlıklı ilk bölümde (13-141) Yasemin Avcı ve Muhammed Dağ, *Yerel Tarih Yazıcılığı: Kapsam, Kaynaklar ve Gelişim* başlıklı makalede her şeyden önce sınırlı ve belirli bir alanın tarihine odaklansa da ele aldığı bölgenin çok yönlü geçmişini dikkate alan yerel tarihin sahip olduğu kaynakların çok çeşitli olduğunu vurgulamaktadırlar. Ayrıca ilgili makalede yerel tarihin kendi geçmişi de anlatılmaktadır. Sosyolojik bakış açısıyla Güney Çetin ve Serhat Özbey ise *İlişkisel Analizin Kent Okumaları: Denizli Örneği* başlıklı çalışmalarıyla katkıda bulunmuşlardır. Yazarlar sadece kentle ilgili klasik ve modern sosyolojik kuramlara değil, aynı zamanda bu kuramlardan yola çıkarak Denizli'yi özne kılan çalışmaları analiz etmektedirler. Sevil Gözübüyük ise 33 seyyahı anlattığı *Denizli Yerel Tarihinde Seyahat Anlatıları* makalesinde öncelikle seyahatnamelerin çıkış nedenlerine, Türkiye'de seyahatnamelerin tarihçilikte kullanılmasındaki duruma ve tartışmalara değinmektedir. Makalede seyyahların gözlemlerini eserlerinde kaynak olarak değerlendiren tarihçilerin Denizli araştırmaları da bulunmaktadır. Denizli'ye gelen seyyahların genelde benzer konular üzerinde durdukları ancak yine de seyahatnamelerin Denizli şehrinin birçok noktasına ışık tuttuğu vurgulanmaktadır. Nezahat Belen ise Denizli yerel tarihini ilk çalışanlardan olan amatör tarihçilere odaklanmaktadır. Belen, *Üç İnsan Üç Tarih Bir Şehir: Denizli'de İlk Yerel Şehir Tarih Denemeleri* makalesinde Kemal Şakir Saraçoğlu'nun, Fahri Akçakoca Akça'nın, Ali Vehbi Aykota'nın biyografileriyle birlikte basım tarihleri 1927 ile 1951 yılları arasında değişen çalışmalarını analiz etmektedir.

Kitapta arkeolog yazarların çalışmalarının daha çok yer aldığı *Tarih Öncesinden Bizans Devrine Denizli Çalışmaları* başlıklı 2'nci bölümde (141-295), Etem Dönmez, *Bibliographica Laodicensis: Denizli İli Özelinde 'Eski Çağ Tarihi ve Bizantinoloji' Araştırmalarına İlişkin Kaynakça* makalesinde Eskiçağ tarihi ve Bizantinoloji alanlarında yapılmış çalışmaları derlemektedir. Celal Şimşek ve M. Ayşem Sezgin'in *Denizli Bölgesinde Yapılan Kazı ve Yüzey Araştırmaları*'nda da benzer nitelikli eserler yansımaktadır. Yazarlar, yapılan kazı ve yüzey araştırmalarını ortaya koyduktan sonra antik yerleşimlerinin ve kentlerinin, mermer ocaklarının, höyüklerinin, antik kent merkezlerinin çeşitli fotoğraflarını sunmaktadırlar. Arkeolojinin sesi Fulya Dedeoğlu ve Erim Konakçı'nın *Denizli Çevresindeki Höyüklere İlişkin Kazı ve Yüzey Araştırmalarının Değerlendirilmesi* çalışmasında da yankılanmaktadır. Dedeoğlu ve Konakçı'ya göre özellikle Acıpayam ve Tavas ovalarındaki höyük yerleşimlerinin sistematik bir yüzey araştırması uzun süreli incelenmemiştir. Kent genelinde kaçak kazılar ve tarımsal faaliyetlerden ötürü höyük tipi yerleşimler yoğun biçimde tahribatla karşı karşıya kalmıştır. Denizli'nin antik dönemi Gülseren Mutlu'nun *Antik Çağ'da Denizli: Tarihi Coğrafya ve İnanç İzleri* makalesinde de yer almaktadır. Makalede sadece bölgenin tarihi coğrafyasını yansıtan Ramsay, Strabon, J. G. C Anderson gibi coğrafyacı ve seyyahlar değil, aynı zamanda kentin tarihi ve inanç coğrafyasının izini süren Celal Şimşek, Mustafa Beyazıt, Ergün Laflı gibi günümüz yazarların araştırmalarından da haber verilir. Antik kent Tripolis, Bahadır Duman ve H. Tolga Candur'un *Avrupalı Seyyahların Notlarında Tripolis* çalışmasında özne olur. Yazarlar, 17. yüzyıl ve 20. yüzyıl arası Tripolis hakkında bilgi ve gözlemlerini paylaşan pek çok seyyahı aktararak, sonraki araştırmacılar için bir kılavuz sunmuşlardır.

Kitabın *Selçuklu ve Beylikler Devri Denizli Çalışmaları* başlıklı 3'üncü bölümünde (295-365) Erhan Ateş, *Selçuklu ve Beylikler Devri Denizli Tarihi Kaynakçası*'nı kaleme almıştır.

Makale, Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri devrini kapsayan Denizli tarihi üzerine yapılan 249 çalışmaya yer vermektedir. İbrahim Balık ise *Selçuklu ve Beylikler Dönemi Denizli Tarihi Araştırmaları*'nda dönemi kapsayan araştırmaları değerlendirmektedir. Yazar, Selçuklu dönemi ilk Türk akınlarından Denizli'nin fethine kadar, Denizli'nin fethinden Köseadağ Savaşı sonrasına kadar, Köseadağ Savaşı ve beylikler döneminde Denizli kültür tarihi ile ilgili yapılan çalışmaları aktarmaktadır. *Selçuklu ve Beylikler Devri Kültürel Miras Çalışmaları* ise Saim Cirtil'in makalesinde konu olmaktadır. Sanat tarihi açısından önemli eserleri yansıtan Cirtil, Selçuklu ve Beylikler Devri dönemiyle ilgili yapılan akademik araştırmaları (bildiri, kitap, tez bölümü vb.) sadece liste olarak sunmakla yetinmeyip içeriklerini de ele almaktadır. Böylece Selçuklu ve Beylikler Döneminde Denizli'de yapılan hanları, camileri, türbeleri, su yapılarını, tekke/zaviyeleri, yapı kitabeleri gibi eserleri doğrudan veya dolaylı olarak değerlendiren çalışmaları betimlemektedir.

Kitabın *Osmanlı Devri Denizli Çalışmaları* başlıklı 4'üncü bölümünde (365-583) ise Ömür Yazıcı Özdemir, *Osmanlı Devri Denizli Tarihi Kaynakçası ve Rakamlardan Tarih Okumak: Denizli Nüfus Araştırmalarına Dair Kaynak ve Literatür Değerlendirmesi* başlıklı iki çalışmayla katkıda bulunmaktadır. İlk makalesinde Denizli'nin Türklerin idaresinden sonra idari ve siyasi tarihini özetleyen Özdemir, 8 adet grafikte Osmanlı dönemi Denizli tarihine dair kaleme alınmış 519 eseri analiz etmektedir. Özdemir'in *Osmanlı Devri Denizli Tarihi Kaynakçası*'nda yer alan 519 eserin çok geniş bir konu yelpazesine sahip olduğunu sayısal olarak da sunması, daha sonraki araştırmacıların bu konu yoğunluklarını dikkate alarak hangi konuların daha çok veya az çalışıldığı konusunda fikir sahibi olabilmelerine, çalışmalarına buna göre yön verebilmesine yardımcı olmaktadır. Özdemir'in bölümde bulunan bir sonraki çalışması *Rakamlardan Tarih Okumak: Denizli Nüfus Araştırmalarına Dair Kaynak ve Literatür Değerlendirmesi*'nde önceki makalesinde olduğu gibi grafiklerin kullanımıyla istatistiksel analizler yapılmaktadır. Denizli nüfus kaynaklarının (tahrir, avarız, temettuat, nüfus defterleri) araştırmalarda hangi ölçüde değerlendirildiğini göstermeye çalışan yazar, öncelikle Osmanlı nüfus ve vergi tarih araştırmaları için çok önemli bir arşiv kaynağı olan tahrir defterlerinden tarihsel açıdan nelerin öğrenebileceğini açıklamaktadır. Özdemir, sadece daha önce yapılan Denizli tarih araştırmalarını tanıtır, bazı eleştirilerde bulunmamış aynı zamanda diğer yazarlar gibi Denizli tarihini çalışacak araştırmacıların yararlanacağı ve göz önünde tutabileceği önemli eleştirilerde ve tavsiyelerde de bulunmuştur. Eleştirilere ve önerilere, alandaki boşluklara değinen diğer bir yazar Mehmet Ali Ünal, *Denizli İle İlgili Osmanlı Dönemi Sosyal ve Ekonomik Tarih Araştırmaları*'nda öncelikle tarih öncesi devirlerinden Tanzimat Dönemi'ne kadar Denizli'nin kısa tarihçesine yer vermektedir. Ünal, Osmanlı dönemi Denizli'nin sosyal ve ekonomik tarihine eğilen kitapları, kitap bölümlerini, makaleleri ve bildiri aktarmaktadır. Ünal'a göre özellikle 18. yüzyılda Denizli'nin sosyal ve ekonomik tarihi açısından büyük bir boşluk bulunmaktadır. Ayrıca saha araştırmaları da yeterli olmayıp, günümüze kadar gelen tarihi binalar, camiler, zaviyeler gibi yapılar üzerinde yeterli çalışmalar yapılmamıştır. Aynı bölümde Kamuran Şimşek *Denizli Afetleri ve Salgın Hastalıkları Hakkında Çalışmalar* makalesinde Denizli'de meydana gelen doğal afetler ile salgın hastalıklar üzerine yapılmış olan kitap, makale ve bildiri türündeki araştırmalar hakkında bilgi vermekte, bu alanda fazla çalışılmayan konuları

(yangınlar ve su baskınları gibi) anlatmaktadır. Denizli'nin yerel tarihiyle ilgili hangi konularda çalışmaların yapılmadığına dair ipuçları Murat Türk'ün *Denizli Ayanları Hakkındaki Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme* başlıklı makalesinde de bulunmaktadır. Türk, Batı Anadolu'nun güçlü ayan ailelerinden olan Tavaslızadeliler hakkında çeşitli yönlerden araştırmalar yapılmış olsa da kapsamlı bir akademik çalışmanın olmadığına işaret etmektedir. Yazara göre Denizli'de belirtilen aile haricinde ayanların faaliyetleri hakkında bilgimiz oldukça sınırlıdır. Denizli tarihine yönelik kaynaklar Engin Aslan'ın *Osmanlı Arşiv Kaynakları Işığında Denizli Tarihi Araştırmaları* makalesinde müstakil olarak yer alır. Aslan, amacının Denizli ilini kapsayan arşiv belgelerine dayalı araştırmaların genel bir değerlendirmesini yapmak olduğunu, ancak özellikle popüler tarihe yönelik eserleri kapsam dışında bıraktığını ifade eder. Arşiv kaynaklarının niteliği ve niceliğini de izah ederek sonraki araştırmacılara fikir vermeye çalışan Engin, tek tek arşiv kaynakların hangi araştırmacılar tarafından değerlendirildiğini belirtmektedir. Denizli tarihiyle ilgili araştırılan konuları olduğu kadar araştırılmayan konuları da örneklendiren bir diğer yazar Mustafa Beyazıt ise *Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemine Denizli Dinî Mimari Araştırmaları* başlıklı makalesinde günümüze ulaşan mezar taşlarının birçoğunun 19. yüzyıldan kalmış olduğunu ancak bu konuda yeterli araştırmanın bulunmadığını özellikle vurgulamaktadır. Beyazıt, 15. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar olan Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi Denizli'sindeki dini içerikli mimari eserler (camiler, mescitler, namazgâhlar, dergâh, tekke ve zaviyeler, türbeler) ile mezar taşı çalışmalarını incelemiştir. Beyazıt'ın makalesinde incelemediği dini mimari yapılar haricindeki eserlere odaklanan araştırmaları, Selda Özgün Cirtil, *Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Devrine Denizli'de Dinî Mimarlık Dışındaki Kültürel Miras Araştırmaları*'nda ele almaktadır. Beyazıt gibi hemen hemen aynı yüzyıllar arasını (15. ve 20. yüzyıl ortaları arası) merkeze alan Cirtil, Osmanlı ve erken Cumhuriyet devri su yapıları, sanayi, kamu yapıları çatısı altında hamam, sarnıç, hükümet konağı, okul, gar binası, ev, konak gibi yapıları inceleyen 50 adet araştırmayı betimleyip, analiz etmektedir.

Kitabın *Millî Mücadele'den Yakın Tarihe Denizli Çalışmaları* başlıklı 5'inci bölümüne (583-830) Ömer Faruk Özkul *Millî Mücadele Dönemi Denizli Araştırmaları Kaynakçası* makalesiyle katkıda bulunmuştur. Özkul, Denizli şehrinin Millî Mücadele'deki rolünü konu edinen 223 adet araştırmayı 5 grafikte analitik ve sorgulayıcı biçimde incelemektedir. Aynı bölümde Millî Mücadele dönemini müstakil olarak inceleyen Umut Karabulut, *Millî Mücadelede Denizli Şehri: Yazılı Kaynaklar Üzerine Bir Değerlendirme* başlıklı makalesinde öncelikle Denizli'de İzmir'in işgaline verilen tepkileri yansıtmaktadır. Yazara göre, Denizli'de Millî Mücadele'de efeler, mitingler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin faaliyetleri araştırmalara konu olmuştur. Bununla beraber Denizli şehrinin müstakil bir çalışma niteliğindeki Millî Mücadele tarihi akademisyenler tarafından halen kaleme alınmayı beklemektedir. Kitabın aynı bölümünde Seda Yolaç Nennioğlu ise *Cumhuriyet Devri Denizli Tarihi Araştırmaları Kaynakçası* makalesinde dönemin Denizli tarihini araştıran 858 eseri 5 grafik altında incelemektedir. Nennioğlu'na göre Denizli'nin hemen hemen tüm ilçeleri incelenmeye konu edinmiş olup, bu eserlerin büyük çoğunluğu söz konusu ilçelerde düzenlenen kongre ve sempozyumlardan türemiştir. Nennioğlu'nun çalışmasını değerli kılan bir özellik de yaklaşık 45 sayfada bildiri, makale, kitap, kitap bölümleri içeren Cumhuriyet dönemi Denizli tarihine odaklanan araştırmaları kaynakçada

sunmasıdır. Aynı bölümde Ayfer Özçelik *Tek Parti Döneminde Denizli'nin Siyasal Temsiline Dair Araştırmalar ve Akademik Çalışmalarda Denizli'nin Ekonomik Gelişimi* başlıklı makaleleri yazmıştır. İlk makalesinde Özçelik, merkezde yaşanan olayların taşradaki yankılarının yeteri kadar bilinmediğini, çalışmasında Denizli'den yola çıkılarak 1920-46 yılları arasında taşrada siyasal temsilin literatüre yansımalarının inceleneceğini bildirmektedir (673). Özçelik'in kitaptaki bir diğer çalışması olan *Akademik Çalışmalarda Denizli'nin Ekonomik Gelişimi* başlıklı makalede Denizli'nin kısaca tarihi, Cumhuriyet Dönemi Denizli'nin ekonomik gelişimi, 1990 öncesi, 90'lı yıllar, 2000 ve sonrası Denizli ekonomisiyle ilgili olan bazı çalışmalar tanıtılıp analiz edilmektedir. *Denizli Tarihi ve Kültürü Hakkında Yapılan Çalışmalar Üzerine Değerlendirmeler* başlıklı makalesinde Çağdaş Yüksel ise Denizli ilçeleri hakkında yazılan çalışmaların oldukça farklı sayıda olduğunu tespit etmektedir. Örneğin Bekilli, Bozkurt, Serinhisar gibi küçük ilçeler hakkında çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Pınar Savaş Yavuzçehre ise *Cumhuriyet Döneminde Denizli'de Kentsel Mekân Kullanımı Hakkında Literatür Analizi* çalışmasında mekân kullanımını ele alan araştırmaların oldukça sınırlı olduğunu belirtmektedir. Yavuzçehre, Cumhuriyet Dönemi Denizli kent merkezindeki kentsel mekanın kullanımı konusunda literatür analizinde bulunmaktadır. Çalışmasını çeşitli alt başlıklara ayırarak Cumhuriyet dönemi öncesi Denizli kentsel mekânın gelişimi, 1923-1973, 1973-1990, 2000-2021 yılları arasında kentsel mekânın kullanımı konusunda önemli bazı tespitlerde bulunur. Kitapta, Ercan Haytoğlu ve Fadime Sözdaldı Dağ ise Denizli basın ve yayın tarihiyle ilgili bilgileri ve bu konu hakkındaki çalışmaları aktarmaktadırlar. *Denizli Basın-Yayın Çalışmaları* başlıklı makalesinde Haytoğlu, basınla ilgili genel bilgileri paylaştıktan sonra Denizli basın tarihini (*Hülâsa Gazetesi*, *İnanç Dergisi* gibi) açıklamaktadır. Haytoğlu'nun Denizli basınıyla ilgili ilk bilgi veren çalışma olarak belirttiği *İnanç Dergisi*, Fadime Sözdaldı Dağ'ın *Denizli Halkevi Dergisi* "İnanç" başlıklı makalesinde özel olarak ele alınmaktadır. Halkevlerinin Cumhuriyet döneminde kültürel gelişim alanındaki işlevini izah eden yazara göre, bu kurumun dil, edebiyat, tarih kolunun en verimli çalışmalarından biri de yayınladıkları dergilerdir. İlk sayısı Mart 1937'de yayımlanan *İnanç Dergisi* de Denizli şehrinde yayımlanan bir Halkevi dergisidir. Sözdaldı Dağ, *Yerel Tarih ve Kültürün Temsilcisi: Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi* başlıklı diğer makalesinde kent tarihi hakkında bilgi, belge fotoğraflara yer veren ve 2004 yılında ilk sayısı çıkan *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*'ni odak noktası yapmaktadır. Dergiyi içerik analizine tabi tutan yazar, konularının dağılımı bakımından dergiyi *İnanç Dergisi*'ne benzetmektedir. Buna göre kentin tarihsel ve kültürel özelliklerini araştırarak bunları okuyucuya tanıtmak, kente dair bir arşiv oluşturmak iki derginin de temel amaçlarıdır. Bununla beraber *İnanç Dergisi* kent dışındaki konuları da işlerken, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi* sadece Denizli'yi özne kılmaktadır.

Sonuç olarak 5 bölüm içinde 30 makaleden oluşan *Denizli Çalışmaları: Birikim ve Yol Haritası* kitabının temel amacı başta tarih alanında olmak üzere Denizli ile ilgili çalışmaları mercek altına almaktır. Ancak eser, sadece bu amacını gerçekleştirebildiği ve hatta tarih dışı farklı disiplinlere de yer verdiği için değil, Denizli tarihinin kendisiyle ilgili çok sayıda bilgi ve belge aktarmakla da önem taşımaktadır. Kitapta Denizli'nin siyasi ve idari tarihinden, mimari eserlerine, kapı ve pencerelerinin geçmişine, basın ve yayımına, şehre elektriğin gelişi gibi pek çok konuyla alakalı yüzlerce çalışmanın içeriği ve bilgisi aktarıldığı gibi, Denizli'nin Türklerden

önceki tarihi, Türk idaresine geçişi, Cumhuriyet tarihine kadarki geçmişi hakkında bilgiler de sunulmaktadır. Böylece kitapta yer verilen zengin literatürle, Denizli'nin geçmişiyle ilgili hangi konuların hangi cepheden, hangi yüzyıllar dâhilinde, hangi araştırmacılar tarafından incelendiğinin derli toplu ve bütünsel olarak ortaya konulması, sonraki araştırmacılar için önemli bir veri sağlamaktadır. Diğer yandan geleceğin araştırmacıları, bu eserde yer alan çok önemli eleştirileri, çalışılacak konu, dönem ve mekânla ilgili önerileri dikkate alarak daha verimli bir şekilde araştırma yapabilirler. Kitapta yer alan yazarların makalelerinde Denizli'yle ilgili ele alınan konular veya temalar kadar, araştırılmamış veya çok az araştırılmış konuları da ortaya koymaları, bazı boşlukları vurgulamaları da gelecekteki araştırmacılar için önemli bir fikir sağlayabilir. Tüm bu özellikleriyle Denizli araştırmaları alanında önemli bir bibliyografik eser olan çalışma, aynı zamanda Türkiye'nin diğer kentleri için de yapılacak benzer eserler için başlı başına bir model olarak da değerlendirilmeye layıktır.